

KRONIEK.

BOEKBESPREKING.

Is. QUERIDO, De Jordaan, III, Manus Peet en IV, Mooie Karel, Amsterdam, Scheltens & Giltay, 1922 en 1925.

De naam Querido — evenals o.a. de naam Couperus, de namen Streuvels en Timmermans misschien ook — is een hollandsch woord geworden met een voor ieder duidelijke beteekenis. Van „a household word” spreken de Engelschen in zulke gevallen. De beteekenis van zulk een woord behoeft daarom niet voor ieder dezelfde te zijn; geen enkel woord in onze taal beduidt voor ieder precies hetzelfde. Maar namen als Querido en Couperus, evenals de namen van voorwerpen en begrippen die wij dagelijks bezigen, vertegenwoordigen een, toch voor haast ieder ongeveer gelijk, complex van voorstellingen. Bij den klank Couperus denken wij het eerst aan schitterende fantasie en aan verfijnde en verdichterlijkte haagsche elegantie, bij den klank Querido aan visionnaire verbeeldingskracht, aan verbluffende menschbeelding, aan amsterdamschen durf en aan joodsche opwinding. Querido, in zijn kritieken zoowel als in zijn romans, kan niet anders zijn dan „überschwenglich,” d.i. overdreven en al te overvloedig, opgewonden. Als hij morgen-aan-den-dag een strak en koel-objectief geschreven roman uitgaf, iets b.v. — om geen klein voorbeeld te noemen — als Toergenjev ons zoo herhaaldelijk gaf, zouden wij hem niet herkennen. En — ja, met al onze bezwaren tegen het oostersch overdrevene en ongebreidelde, al onze kille en scherpe westersche critiek, onzen spot misschien zelfs — wij zouden ónzen Querido terugeischen. Zooals hij nu eenmaal is, zoo is hij van óns geworden, zijn naam een „household word”, zoo is deze miraculeuse jood met ons hollandsch leven samengegroeid.

Het is betrekkelijk iets vreemds, want in de kwart-eeuw dat hij nu bezig is te schrijven heeft zich Querido toch wel degelijk sterk veranderd, ontwikkeld. Hij is — 't spreekt eigenlijk van zelf — veel dieper, mannelijker geworden, en ook al veel minder opgewonden-lyrisch. Natuurbezingingen als die van het Vondelpark in *Levensgang* komen in zijn laatste moderne romans niet meer voor, geen koeien loeien de opgaande zon meer tegemoet als in *Menschenwee*. Vergeleken bij die eerste romans — om van *Zegepraal* en *Kunstenaarsleven* in dit verband te zwijgen — zijn de *Jordaan*-boeken sober. En welk een vooruitgang in psychologische doordringing! Toch — 't is onloochenbaar — Querido bleef Querido voor zoover zijn eigenschappen zijn dieperen mensch nu eenmaal vormden en typeerden. En over deze eigenschappen — gebreken dan ten deele — spreekt men niet meer. Men accepteert ze als nu eenmaal aan zijn figuur inhaerent. Te schrijven of te spreken van Que-

rido's eindeloze herhalingen en verhandelingen, zijn telkens terugkomen op geliefkoosde ontdekkingen, meeningen en vondsten, 't zou zeuren worden! Wij weten dat allemaal, en — precies als bij Couperus' bekende hebbelijkheden — wij nemen er genoeg mee ter wille van de rest.

Die „rest” dan nu. 't Is zoo vreemd... In 1922 ben ik aan Manus Peet begonnen — en blijven steken, nú heb ik het lijvige boek in een paar dagen, ja, haast aan-één-stuk uitgelezen. Indrukken van litteratuur zijn zoo dikwijls, in meer of mindere mate dan natuurlijk, uit eigen psychischen toestand en stemming te verklaren. Bij de lectuur van Mooie Karel heb ik weer wat méér last van ongeduld gehad, meer zuchten geloosd, — nu ik ook dat boek uit heb, ligt het als een vast blok in me, en ik zou haast geen kans zien aan te duiden, wat er uit gemist zou kunnen worden. Toch weet ik, dat er vele, vele overtollige scènes in zijn. Maar al mijn denken wordt nu overheerscht door bewondering voor de prachtige karakteriseeringen, dramatiseringen en menschbeeldingen. Mooie Karel, Zwarte Frans, Corry, Greet — 't is me als heb ik maandenlang met hen zelven verkeerd. En Manus Peet — het gebochelde kereltje zelf — met hoeveel innigheid denk ik aan hem terug, aan hem en Frans Leerlap, diens vrouw Nel, hun zoontje Bromtol zelfs, den wreedten straatschooier en schender.

Hoe warm bewonder ik — ja, dát is het, geloof ik, wel vooral — de liefde, de échte, gróóte menschenliefde (iets uiterst zeldzaams, dames en heeren!) waarmee Querido al deze, uit allerlei oogpunten toch zoo verwerpelijke, ja vaak degoûtante wezens heeft gezien, beschreven, doen opstaan en leven voor onzen geest! Hij heeft ze waarachtig niet gespaard, géén van allen. Zoo min charmant-romantische misdadigers als heiligjes van eenvoud en naïveteit heeft hij van hen gemaakt. Hij gaf ze, in hun soms zoo afzichtelijke zwartheid en verwording, toch altijd met liefde, met broederschap. Dát vooral acht ik het groote in Querido.

Men kan, in een paar bladzijden — als waarmee ik mij hier moet tevreden stellen — een onderwerp als dit natuurlijk niet uitputten. Hoe is het Querido mogelijk geweest, een karakter als dat van Frans Poort — den dief, inbreker, souteneur — te leeren kennen? Hij doet ons gelooven aan de betrekkelijke sexueele reinheid, aan de werkelijke, de eerbiedige en bewonderende liefde van dezen verworping voor Corry Scheendert, aan zijn jaloersche intriges tegen Mooie Karel. En ook, ten volle, aan de ellende van dezen laatste, den prachtigen Jordaner, den held — och arm! — van zijn verhaal; diens bijna te gronde gaan door liefdesmart, het is in mij niet opgekomen er iets overdrevens of sentimenteels in te zien. Hoe heeft hij dit bereikt, Querido? Ik zou het met u willen nagaan, er vele vellen over vol willen schrijven. Het zou daarbij gaan om de geheimen dezer kunst. Maar ik moet volstaan met de betuiging van mijn eerbied, ik moet de geheimen... geheimen laten!

„Quel homme” — riep Flaubert uit — „quel homme eut été Balzac, s'il eut su écrire!” Zoo zal misschien ten allen tijde een hollandsche Flaubert van Querido's manier-van-schrijven heel wat schampers te zeggen hebben, maar tevens: Quel homme! Welk een rijke mijn van liefde en menselijkheid, en welk een doorgronder, welk een ziener van menschen! 't Is of hij ze allen in zich heeft, ze allen opbouwt uit zich zelf.

H. R.

Pioniers, Opstellen uit „Van onzen Tijd”, verzameld door TH. DE JAGER en G. KNUVELDER, met 12 platen, Amsterdam, Van Munster.

Prof. J. Dugens schreef dezer dagen: „de hernieuwing van de katholieke gedachte heeft niet plaats gehad binnen een nauwen kring, het is geen op zich zelf staand feit, maar een van sociale beteekenis.”

En ja, elkeen die met ernst belang stelde in zijn tijd, die getracht heeft het begin van een nieuwe ordening te ontdekken in de ontzaggelijke woelingen welke de menschheid — als individu en als massa — hebben geteisterd en gewekt — hij zal, ontegenzeggelijk, ook een factor van groote sociale beteekenis gezien hebben in het verjongde katholicisme. Het katholicisme dat zoo oud is, tooit zich met de prilste bloesems van een lente. In de schaduw van dien ouderdom, veilig en koel, en in de straling van die nieuwe jeugd, vol belofte, gedijden kunstenaars die, verlost van de starheid van het dogma, zich gelukkig voelden in de katholieke kerk.

In Frankrijk zijn schrijvers opgestaan die hun katholieke religiositeit als een opnieuw beleefd wonder bekenden. Levens van heiligen werden herdacht en herschreven of vertaald. Dante is voor velen méér geworden dan schoonheid en historie, de middeleeuwsche primitieven en de gothiek zijn een onaantastbaar geestelijk goed van velen en dat alles in dezen zin: geen herhaling van levensstijl wordt gezocht, geen terugkeer gepropagandeerd, maar er wordt geleefd naar een geboorte van kracht die het moderne leven zal begrijpen en schragen.

„Want niet in beschouwing over middeleeuwen en mystiek zullen we het eigen leven herwinnen, maar in de daad waarmee we getuigen” — en „niets wordt wedergeboren dan de kracht der menschen die voor iederen tijd de waarheid werkelijk kunnen maken in nieuwe levensvormen” (Feber).

Zóó, als Feber, spraken nederlandsche katholieken in „Van onzen Tijd”.

En zij deden dit reeds vóór den oorlog. In waarheid waren zij pioniers voor de bewustwording en vernieuwing der katholieke cultuur in het moderne leven. Zij verbraken de ban van beperktheid. Zij woelden zich los uit de cocon van zijden, doffe veiligheid waarin de katholieke kerk de sluimerenden inspint.

Zij spraken vrij en open, zij maakten zich los van vooroordeelen en gingen er op uit om zelf te zien en te getuigen. Zij toetsten, erkenden en plaatsten

zich zelf in het tijdsbeeld. Zij verloren hun toon van minzaamheid en zalving, vergaten hun versleten beelden, zij werden helder en vrijer. Want zij durfden rondom zich zien. Zoo wisten zij sympathie te wekken en verbazing over de litteraire krachten die in hen ontstonden (wij hebben een tijd lang in Nederland aan die mogelijkheid niet eens gedacht of geloofd). De katholieken kregen weer een taal. Zij gelooven dat zij een litteratuur zullen krijgen....

En omdat dit alles feiten zijn heeft een boek als „Pioniers” waarde — cultureele waarde zoo goed als historische. Want wij staan verbaasd hoe goed en zuiver er rondom 1900 reeds door katholieken (door enkelen wel is waar) geschreven werd. Zij wisten zich te oriënteeren. Zij waren, omdat zij belichtten, wegbereiders. Het oude uitgesleten spoor hebben zij weer scherp geteekend. Straks ligt er een breede weg.

Iemand als C. J. de Klerk, die zich wat moeizaam uitte, zei reeds in 1899: „Daar is wel geen christen denkbaar wien op den duur koud zou laten: 't huiverwekkend wereldproces waarin op het oogenblik het nieuwe weten gewikkeld ligt met het oude mysterie.” Later spreekt hij de meening uit dat men niet van een „omkeer” moet spreken ten opzichte van de Roomschen tegenover het moderne leven, maar van iets natuurlijks en geleidelijks.

Maria Viola is een figuur die bewondering wekt. Zij is bloeiend van blijde liefde, zonder starheid, mild en vloeiend, warm en rein.

Haar woorden zijn helder van eerlijkheid en donker van oprechten ernst. In haar karakteristieken van kunstenaars (zij het Van Deyssel, De Meester, Toorop, of wel Breughel, Quinten Matsys of Rembrandt geldt) toont zij een mannelijke eruditie, een onversaagdheid, een peilenden, keurenden geest. Zij heeft de gave een verschijning te zien te midden van het groote leven — in het tijdsbeeld dus — voor een vrouw is zij zeldzaam breed van blik. Haar woorden zijn uitingen van een harmonisch en toch strijdend mensch.

Zij is de grootste van de Pioniers. Gerard Brom is scherp en geestig, agressief en vol tintelend leven. Zie hoe hij Adama van Scheltema vinnig te lijf gaat om zijn socialistische idealen, die hij kenschetst als uitingen van onbevredigdheid in een leven dat geen doel of wortel had.

L. J. M. Feber is bezonnener — hij is filosofisch — een poëtisch denker die zich helder uit — een mensch die van zijn medemensch en van een kunstenaar bovenal het hoogste wil. Zijn ideale visie daaromtrent uitte hij op schoone wijze. Hij (die mensch, die kunstenaar) ziet het leven niet enkel gloeiend en boeiend als de gevoelige, maar stralend en verklaard als de begrijpende, misschien ziet hij minder kleur, maar meer licht.

Zoo heeft dit boek waarde als een historisch document, want men aanschouwt er een deel van het nederlandsch artistieke leven in den spiegel van het beste katholieke intellect, en als litterair product op zich zelve, want het bevat menig bladzijde goede prozakunst. J. D. W.

KAREL VAN DEN OEVER, *De Hollandsche Natie voor een Vlaamsche Spiegel*. Roermond, J. J. Rommen en Zonen, 1925.

FREDERIK VAN EEDEN, *Langs den weg*. Idem (zonder jaartal).

Het neemt ons niet voor Karel van den Oever in, dat hij de nagedachtenis van zijn broeder niets anders blijkbaar had aan te bieden dan deze schimpscheuten op Protestantsch Nederland, waarvan de raakheid-af-en-toe volkomen schuil gaat achter een teugellooze grofheid van uitdrukking en een deels slordige, deels bekrompen denkwijze, die aan dit boekje het karakter geven van een waardeloos pamflet. En dat valt te betreuren. „De Hollandsche Natie” mag zich gerust eens in een Vlaamsche spiegel gaan bezien! Alleen: de spiegel moet wezenlijk een spiegel zijn en niet het wanbeeld toonen van dengene die den spiegel in handen houdt!

De opstellen, welke Frederik van Eeden in dezen bundel verzameld heeft, dateeren alle uit de jaren '15 en '16, slechts het laatste, handelend over „Mijn Oovergang tot de Kerk” stamt uit 1923. Zij openen geen nieuwe gezichtspunten en geven voet aan de veronderstelling, dat zijn bekeering niet dien ophef verdient, welke men ervan heeft gemaakt. Reeds het feit van den herdruk dezer artikelen bewijst iets, de inleiding bewijst het nog meer, namelijk, aan den eenen kant, dat Van Eeden gebleven is ondanks zijn bekeering wie hij was: een typische tachtiger figuur, maar... één die zich tenminste levend gehouden heeft; en aan den anderen kant: dat wij van zijn kunstenaarsschap weinig waardevols meer zullen hebben te verwachten.

R. H.

L. VAN LANGE, *De donkere Aarde*, roman, Rotterdam, W. L. en J. Brusse's Uitgeversmij., 1924.

De heer Van Lange is ongetwijfeld een kundig man. Hij heeft een goed deel der buitenlandsche litteratuur in zijn zak en hij schrijft met een gemakkelijheid, die hem waarschijnlijk zelf wel het meest zal verbazen. Er is in dezen roman echter nu en dan een toon, een accent dat treft en de veronderstelling wettigt, dat achter deze wat al te groote vaardigheid een talent steekt van beteekenis, dat zich nog ten volle ontplooien moet om los te geraken van de tallooze cerebraliteiten, die zijn opvlucht bellemmeren. Laten wij tot zoolang wachten met het doen van nadere voorstellingen!

R. H.

AART ANTONIE, *De oude Vareman en Vier te zamen*; beide uitgegeven door den schrijver.

Het wordt ons alles ondanks den geringen omvang der beide boekjes in den breede uitgemeten: men kan zoo merken, dat de schrijver er aardigheid aan had, dat het „goed ging”. De onsterfelijke Hildebrand verschaftte welwillend de humor en Tachtig leverde de onontbeerlijke beschrijvings-

ED. TIJDGAT.

VLAAMSCH WINKELTJE.

ED. TIJDGAT.

LENTE'S ONTWAKEN.

WILLEM BUYTEWECH.

RIJKSMUSEUM, AMSTERDAM.

VROOLIJK GEZELSHAP.

H. KRÖLLER—MÜLLER, *Beschouwingen over Problemen in de Ontwikkeling der moderne Schilderkunst*, gehouden in opdracht der Haagsche Volksuniversiteit aan de hand van schilderijen in de verzameling der schijfster, bewerkt door H. Wilbers, esthetisch verzorgd door Prof. Henry van de Velde, uitgeg. door Leiter-Nypels, Maastricht, 1925.

Aldus is de titel van een nieuwe uiteenzetting over de moderne schilderkunst; uit den aard der zaak is dus de stof van deze beschouwingen beperkt en zal de lezer alleen voorbeelden aantreffen uit de bekende collectie. Daardoor mist men verscheiden belangrijke namen, maar men heeft het voordeel de besproken schilderijen in betrekkelijke nabijheid te hebben en ze ter plaatse te kunnen vergelijken. Niettegenstaande verschillende gebreken doet dit boek weldadig aan door zijn eerlijkheid en geestesbeschaving; het is meer de bekentenis van een esthetische levensbeschouwing, dan wel een objectief kunsthistorisch vertoog. Soms is de toon zelfs zoo subjectief, dat een huiselijke sfeer niet te miskennen valt. Ook vraagt men zich zoo nu en dan af, of alles wat men in een lezing zegt wel waard is gedrukt te worden en of het juist is den lezingvorm voor een boek te behouden. Wat opdringerig doen de rood gedrukte stellingen aan. Bovendien hebben zij dit tegen, dat men er al te veel gewicht aan gaat hechten en een stelregel heeft immers altijd een zwakke zijde, zooals b.v. hier de definitie van kunst (p. 21) en van schoonheid (p. 25). Zonder roode omlijnningen waren de reproducties beter tot hun recht gekomen en de roode tierlantijnen in den tekst hadden ook met succes weggelaten kunnen worden. De afbeeldingen zijn niet mooi, maar zij illustreeren het werk voldoende; twee of meermalen dezelfde reproductie aan te treffen, werkt verwarrend.

In het algemeen richt de schrijfster het vertoog tot de „eenvoudigen des geestes”, die nog niet aan het moderne sentiment toe zijn, hetgeen doet vermoeden, dat zij meer heeft gedacht aan de oudere, dan aan de jongere generatie, toen zij haar werk samenstelde. Het materiaal voor het boek is goed gekozen en de beschrijvingen van de schilderijen zijn met geduldige zorg gemaakt, de vergelijkingen zijn juist gezien. Men wordt er van overtuigd, dat de toehoorders uit de lezingen wat geleerd hebben en vooral er door opgewekt worden zelf te gaan zien. Als goede paedagoge begint mevrouw Kröller met eenvoudige problemen. De vergelijking van stillevens is goed gekozen, omdat men hier gemakkelijk over het onderwerp heen kan zien. De korte uiteenzetting over Israëls (p. 91) toont een beter begrip van zijn kunst, dan een minutieuse chronologische bespreking van zijn werken. Het boek heeft verscheiden goede beschrijvingen, die het voordeel hebben niet te lang te zijn, b.v. die van Matahari door Is. Israëls (p. 104) en van den Clown door A. Renoir (p. 110).